

EBOM - *model efektywnych orbitali wiążących*

zamiast rozwijać *sumy Blocha* χ_α w bazie orbitali atomowych, orbitale $\Phi_a(\mathbf{r})$ centrujemy w węzłach (w komórkach) sieci FCC ($\mathbf{R}$); (α - to symetria orbitala) - jest to znaczne uproszczenie

jeśli podobnie jak w metodzie TB wybierzemy orbitale o symetrii s, p_x, p_y, p_z to macierz hamiltonianu w bazie χ_a ma postać

$$\begin{bmatrix} \langle \chi_s | H | \chi_s \rangle & \langle \chi_s | H | \chi_{px} \rangle & \langle \chi_s | H | \chi_{py} \rangle & \langle \chi_s | H | \chi_{pz} \rangle \\ \langle \chi_{px} | H | \chi_s \rangle & \langle \chi_{px} | H | \chi_{px} \rangle & \langle \chi_{px} | H | \chi_{py} \rangle & \langle \chi_{px} | H | \chi_{pz} \rangle \\ \langle \chi_{py} | H | \chi_s \rangle & \langle \chi_{py} | H | \chi_{px} \rangle & \langle \chi_{py} | H | \chi_{py} \rangle & \langle \chi_{py} | H | \chi_{pz} \rangle \\ \langle \chi_{pz} | H | \chi_s \rangle & \langle \chi_{pz} | H | \chi_{px} \rangle & \langle \chi_{pz} | H | \chi_{py} \rangle & \langle \chi_{pz} | H | \chi_{pz} \rangle \end{bmatrix} \begin{bmatrix} c_s(\mathbf{k}) \\ c_{px}(\mathbf{k}) \\ c_{py}(\mathbf{k}) \\ c_{pz}(\mathbf{k}) \end{bmatrix} = E(\mathbf{k}) \begin{bmatrix} c_s(\mathbf{k}) \\ c_{px}(\mathbf{k}) \\ c_{py}(\mathbf{k}) \\ c_{pz}(\mathbf{k}) \end{bmatrix}$$

(tym razem tylko 4x4 bo orbitale centrowane nie na atomach ale w węzłach sieci fcc bo to są węzły atomów jednej z podsieci, na której osadzamy orbitale wiążące zbudowane z s, p_x, p_y, p_z)

w sumach Blocha ograniczamy się na ogół do {nn} lub {nnn} (najbliższych sąsiadów lub pierwszych dalszych sąsiadów)

dla danego węzła sieci (kom. element. wskazywanej przez $\mathbf{R}=\mathbf{0}$),

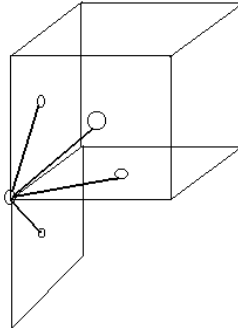
{nn} to:

$$\pm \frac{a}{2} (1,1,0), \pm \frac{a}{2} (1,-1,0), \pm \frac{a}{2} (0,1,1), \pm \frac{a}{2} (0,1,-1), \pm \frac{a}{2} (1,0,1), \pm \frac{a}{2} (1,0,-1)$$

w elemencie macierzowym np.:

$$\langle \chi_s | H | \chi_s \rangle = \sum_{\mathbf{S}=\{\{nn\}\text{ lub }\{nnn\}\}} e^{i\mathbf{k}\mathbf{S}} \int \Phi_s^*(\mathbf{r}) H \Phi_s(\mathbf{r}-\mathbf{S}) d^3\mathbf{r}$$

wszystkie całki, oznaczane dalej $E_{ss}(n,l,m)$, dotyczące np. $\{nn\}$
 (n,l,m) – indeksy węzłów sieci fcc w jednostkach $a/2$

będą miały taką samą wartość

$$\langle \chi_S | H | \chi_S \rangle = e^{ik_0} E_{ss}(0,0,0) + E_{ss}(1,1,0)[\dots]$$

podobnie dla innych elementów macierzowych H
 zatem

[...] zawiera odpowiednie kombinacje e^{ikS} dla wszystkich S -
 najbliższych sąsiadów węzła $(0,0,0)$ i macierz będzie podobna do
 macierzy hamiltonianu ciasnego wiązania (TB), z tą różnicą, że orbitale
 nie są *atomowe* ;

dla małych k , tzn. blisko Γ , sumy [...] czynników e^{ikS} dają

w rezultacie wyraz proporcjonalny do $(12 + 3k^2)$ ($a=1$)

$$\exp(ikS) = 1 + ikS + 1/2 k^2 S^2 + \dots$$

wyraz liniowy znika (znaki +/-) wyraz kwadratowy da $12/4=3$,

(z dokładnością do wyrazów kwadratowych z rozwinięcia **exp**)

zatem dokładnie w punkcie Γ ($k=0$) mamy

$$\langle \chi_S | H | \chi_S \rangle = E_{ss}(0,0,0) + 12 \cdot E_{ss}(1,1,0)$$

podobnie inne elementy macierzy H;

elementy $\langle s|H|p \rangle$ dla tego samego węzła znikają (ortogonalność)

to w Γ pozdiagonalne elementy = 0

$$\begin{bmatrix} E_1 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & E_3 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & E_3 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & E_3 \end{bmatrix}$$

E_3 są takie same (zdegenerowane) i zależą od innych parametrów jak:

$$E_{pp}(1,1,0),$$

oczywiście E_1 to położenie dna pasma przewodnictwa a

E_3 to położenie wierzchołka pasma walencyjnego

$$E_g = E_1 - E_3 \quad - \text{z doświadczenia.}$$

Pozdiagonalne elementy zależą tylko od jednego parametru

$$E_{sp}(1,1,0) = (\text{oznaczonego jako}) \quad v$$

można pokazać, że ostatecznie macierz H (dla $k \sim 0$)

$$\begin{bmatrix} E_1 + Dk^2 & ivk_x & ivk_y & ivk_z \\ -ivk_x & E_3 - Ak_x^2 - B(k_y^2 + k_z^2) & -Ck_xk_y & -Ck_xk_z \\ -ivk_y & -Ck_xk_y & E_3 - Ak_y^2 - B(k_x^2 + k_z^2) & -Ck_zk_y \\ -ivk_z & -Ck_xk_z & -Ck_zk_y & E_3 - Ak_z^2 - B(k_x^2 + k_y^2) \end{bmatrix}$$

po diagonalizacji $D \rightarrow D' = D + v^2/E_g$ i odpowiada odwrotności masy efektywnej elektronów mierzonej na dnie pasma przewodnictwa

(izotropowa), a parametry A, B, C (tylko pasmo walencyjne) związane są

i tzw. parametrami *Luttingera* $\gamma_1, \gamma_2, \gamma_3$

a te wyznaczone są z doświadczalnych wartości mas efektywnych

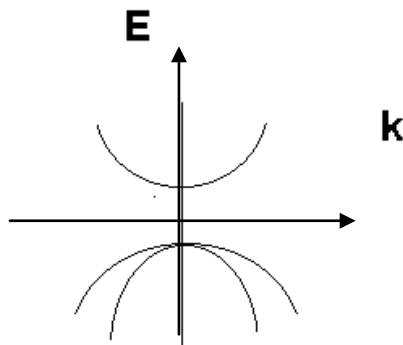
(oraz pewnych wielkości otrzymywanych w doświadczeniach z rezonansem

cyklotronowym) tzw. *lekkich i ciężkich dziur*, LH, HH

uwaga:

obraz lekkich i ciężkich dziur to jest to co pozostaje po diagonalizacji macierzy H ;

energetycznie są zdegenerowane w $k=0$, ale ich $E(k)$ mają różne krzywizny

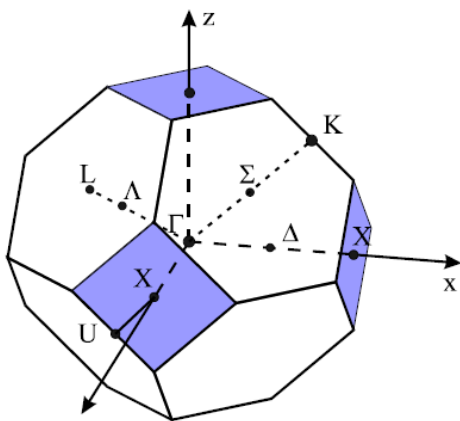
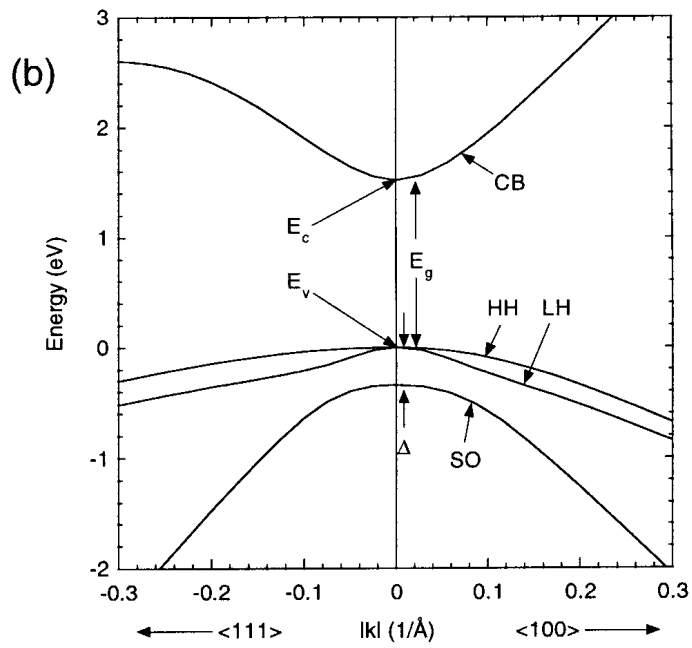
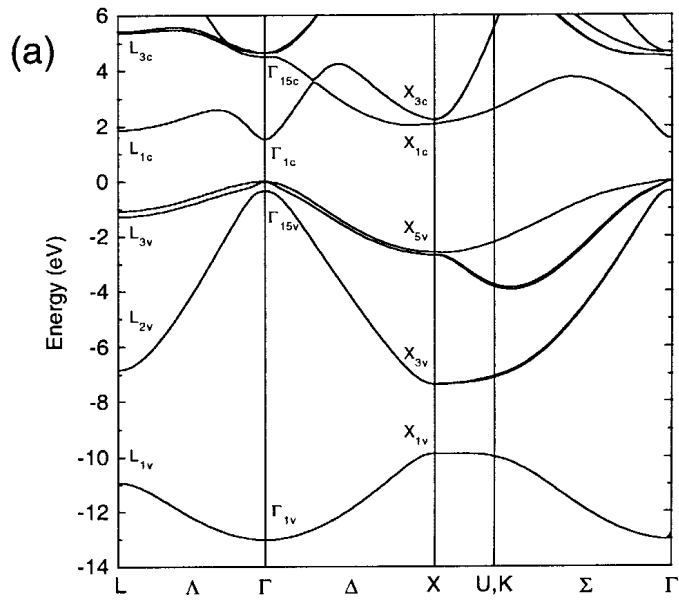
posługując się tylko masami efektywnymi i przerwami energetycznymi (mierzone!) dostajemy prosty obraz zależności $E(\mathbf{k})$ dla małych $\mathbf{k}$ w pobliżu Γ

dołączenie do H oddziaływania spin-orbita -

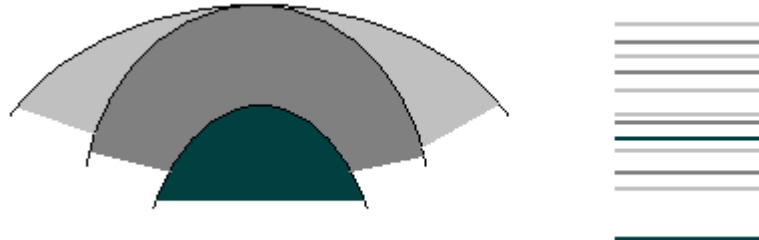
orbitale $\rightarrow$ spinorbitale $\Phi_a(\mathbf{r})\sigma_{\pm}$

macierz $4 \times 4 \rightarrow 8 \times 8$

- pasmo przewodnictwa 2-krotnie zdegenerowane
- wybierając do opisu pasma walencyjnego funkcje własne całkowitego momentu pędu $J = L + S$, dostajemy 4-krotnie zdegenerowane pasmo LH+HH oraz tzw. pasmo „odczepione” leżące energetycznie o $E=\Delta$ poniżej pasma walencyjnego (Δ - mierzalne) - Δ - związane z oddziaływaniem S-O

wiemy już, jaka jest zależność $E(k)$ w pobliżu k o wysokiej symetrii, czy to ułatwi nam znalezienie dyskretnych poziomów energetycznych gdy rozmiary półprzewodnika zmniejszymy do skali nanometrów... ?

różne pasma – nawet traktowane niezależnie – prowadzą do różnej dyskretyzacji poziomów... – przez różne masy efektywne...

ale pasma są sprzężone –

nie możemy zdiagnozować macierzy H dla każdego k niezależnie, dla nanostruktur k - nie jest dobrą liczbą kwantową –inaczej – zaburzenie symetrii miesza pasma pasma dziurowe...

i obraz dyskretnych poziomów jakie powstają z pasam w przypadku nanostruktur jest skomplikowany ...

możemy poznać ich charakter badając ich zachowanie w funkcji rozmiarów nanostruktur...

jeszcze inna, podobna metoda...

Metoda k_p Przybliżenie funkcji obwiedni, EFA

Stosowana do znajdowania zależności $E_n(k)$ w pobliżu punktów ekstremalnych k w kryształach,

podobna do TB lub EBOM, ale bardziej „nastawiona” na „punkty ekstremalne k ” - nie pracujemy w bazie orbitali atomowych ani w bazie orbitali o „atomowej symetrii”, ale w bazie funkcji Blocha dla ustalonego (ekstremalnego) k .

- Przybliżenie jednoelektronowe:

Podobnie jak poprzednio:

równania na $\varphi_i(\vec{r})$, w periodycznym potencjale $V(\vec{r})$

$$\left\{ \frac{p^2}{2m} + V(\vec{r}) \right\} \varphi(\vec{r}) = E \varphi(\vec{r})$$

Twierdzenie Blocha dla periodycznego potencjału =>

$$\varphi(\vec{r}) = e^{i\vec{k}\vec{r}} u_{n,k}(\vec{r})$$

Zatem:

$$\left\{ \frac{p^2}{2m} + \frac{\hbar}{m} \vec{k} \vec{p} + \frac{\hbar^2}{2m} k^2 + V(\vec{r}) \right\} u_{nk}(\vec{r}) = E_n(k) u_{nk}(\vec{r})$$

załóżmy, że szukamy $E(k)$ w pobliżu $k=k_0$,

równanie z członem $\vec{k}\vec{p}$ można zapisać jako:

$$\left\{ H_{k_0} + \frac{\hbar}{m} (\vec{k} - \vec{k}_0) \vec{p} + \frac{\hbar^2}{2m} (k^2 - k_0^2) \right\} u_{nk}(\vec{r}) = E_n(k) u_{nk}(\vec{r})$$

$$H_a' \quad H_b'$$

gdzie

$$H_{k_0} = \left\{ \frac{p^2}{2m} + \frac{\hbar}{m} \vec{k}_0 \vec{p} + \frac{\hbar^2}{2m} k_0^2 + V(\vec{r}) \right\}$$

i funkcjami własnymi H_{k_0} są $u_{n0}(r)$

i teraz można stosować rachunek zaburzeń, rozwijając $u_{nk}(r)$ w zupełnej bazie funkcji $u_{n0}(r)$

(uwaga: jak powinny być wybrane funkcje $u_{n0}(r)$?

odpowiedź – jako funkcje bazowe małych reprezentacji – dla $k=\Gamma$)

zaburzenie jest małe dla $k \sim k_0$

przypomnijmy – k bliskie $k_0 \Rightarrow k$ na dnie (lub w szczycie) pasma

obliczmy rachunkiem zaburzeń, poprawkę do energii $E_n(0)$
(poprawki do energii zależą od elementów H' w bazie funkcji $u_{n0}(r)$)

I +II rząd :

w rozwinięciu energii $E_n(k)$ będzie:

$$E_n(k) = E_n(k_0) + \frac{\hbar}{m} (\vec{k} - \vec{k}_0) \vec{p}_{nn} + \frac{\hbar^2}{2m} (k^2 - k_0^2) + ..$$

+ wyraz II-go rzędu w p (kwadratowy w p i $(k-k_0)$)

uwaga: w II-gim rzędzie mamy sumowanie po wszystkich pozostałych pasmach (n') odległych energetycznie ($E_{n'} - E_n$)

$$\vec{p}_{nn} = \langle u_{n0} | \hat{p} | u_{n0} \rangle$$

przy czym, jeśli k_0 jest punktem ekstremum to

$$p_{nn} + \hbar k_0 = 0$$

jest tak gdyż pochodna $E_n(k)$ w k_0 daje 0,
(z dokładnością do wyrazów rzędu 2)

zatem

$$E_n(k) = E_n(k_0) + \frac{\hbar^2}{2} \sum_{\alpha, \beta} (k_\alpha - k_{0\alpha})(k_\beta - k_{0\beta}) \frac{1}{\mu_n^{\alpha, \beta}}$$

gdzie

$$\left[\frac{1}{\mu_n^{\alpha, \beta}} \right] = \frac{1}{m} \delta_{\alpha\beta} + \frac{2}{m^2} \sum \frac{P_{m,n}^\alpha P_{m,n}^\beta}{E_n(0) - E_m(0)}$$

(suma po pozostałych – odległych energetycznie pasmach)

tensor odwrotności masy efektywnej

w przybliżeniu izotropowego ośrodka => jedna masa efektywna;

jeśli n – pasmo przewodnictwa (opisane czynnikiem Blocha o symetrii „s”), a w sumowaniu tylko najbliższe pasma walencyjne (opisane funkcjami, które transformują się jak współrzędne X,Y,Z) to elementy $P_{m,n}$ są takie same a to oznacza izotropowość masy efektywnej:

$$\frac{1}{\mu^{\alpha, \alpha}} = \frac{1}{m^*}$$

w m^* jest poprawka II rzędu od *odległych* pasm

ale to na razie nie jest nic nowego; już wiedzieliśmy, że zależność $E(k)$ jest paraboliczna w pobliżu punktów ekstremalnych k

przybliżenie funkcji obwiedni pokaże nam jak wykorzystać tę wiedzę do układów mezoskopowych